

FORGING OUR NATION'S IDENTITY: THE LESSONS OF EXILE AND REDEMPTION

A Shiur by: Dr. Michelle J. Levine

1. ספר שמות פרק א (א) ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו:

2. גזירת ברית בין הבתרים (בראשית טו) - ט וי' אמר אליו קחה לי עגלה משלשת נעז משלשת ואיל משלש ות' ר וגזול: י וי' קחלו את פלגא ויבחר א' תם בתוך ויתן איש בטרן לקראת רעהו ואת הצפ' ר ל א ב' תר: יא וירד העיט על הפגרים וישב א' תם אב' רם: יב ויהי השמש לבוא ותדמה נ' פלה על אב' רם והנה אימה חשקה גד' לה נ' פלת עליו: יג וי' אמר לאב' רם יד עתדע פיג' ר יהיה ז רעך בארץ ל א להם ו עבדום וענו א' תם ארבע מאות שנה: יד וגם את הגוי אשר נ' עב' דו דן א' נ' כי ואתרי' כו נ' צאו ברכש גדול:

3. אבן כספי, טירת כסף - הענין בעצמו הוא ששלשה דורות מזרעו יהיו עבדים ומעונים, לא שיעשה בהם כלה, אבל יעמדו בצרה גדולה מוכים ומרוטים מאויביהם, והדור הרביעי יירשו הארץ ולא יגע בהם צר ואיוב. . . והנה בעבור מספר השלשה דורות הניח שלש בהמות, והם עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש. . . . ויבחר אותם בתוך. . . להורות על היותם מוכים וקצתם נהרגים ולא כן הצפור שהוא כולל לתור ולגזול הנזכרים כי הוא משל לעם אשר לבדד ישכון בטח, ולכן נמשך לזה וירד העיט על הפגרים, ירד על הבתרים ואברם השיבם והפריחם מעליהם שלא יעשו כלה. . . וזה מבואר הנמשל בו מבני ישראל המעונים והמרוטים מאויביהם אשר במצרים לולי ה' שהיה להם ושלח משה באחרית וגאלם

4. מדרש אגדת בראשית פרק סא - ואילמלא ירדו ישראל בעלילתו של יוסף ראויין היו לירד למצרים שלולין בקולרין. . . למה שכך התנה עם אברהם ידוע תדע כי גר יהי זרעך ועבדום וענו אותם (בראשית טו יג)

5. רש"י על בראשית פרק לו פסוק יד - וי' אמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצ' אן והשבני דבר וישלחתי מעמק חברון ויב' א' ש' קמה:

מעמק חברון - והלא חברון בהר שנאמר (במדבר יג) ויעלו בנגב ויבא עד חברון אלא (ב"ר) מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים (לעיל טו) כי גר יהיה זרעך:

6. הגדה של פסח - ברוך שומר הבטחתו לישראל. ברוך הוא. שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים. . .

7. שמות רבה - פרשה א-א - ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו הה"ד (משלי יג) חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר. . . ואוהבו שחרו מוסר זה הקב"ה על שאהב את ישראל דכתיב (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר ה' שהוא מרבה אותן ביסורין אתה מוצא שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכלם לא נתנם להם אלא על ידי יסורין התורה וארץ ישראל וחיי עוה"ב התורה דכתיב (תהלים צד:יב) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו: ארץ ישראל דכתיב (דברים ח:ה) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ידוד אלקיך מיסרך: ו ושמת את מצות ידוד אלקיך ללכת בדרכיו וליראה אתו: מה כתיב אחריו ז כי ידוד אלקיך מביאך אל ארץ טובה. העולם הבא דכתיב (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר: וכל המי-יסר את בנו מוסיף הבן אהבה על אביו והוא מכבדו... ומוסיף עליו אהבה שנאמר ואוהבו שחרו מוסר לפי ששחרו מוסר לכך אוהבו.

8. מצרים - כור הברזל: דברים, פרק ד: כ ואתכם לקח ידוד ויוצא אתכם מפור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה פיום הנה:

9. הרב שמשון רפאל הירש: Toroth, Chapter 11 - Training Through Suffering

Consider all the privations and suffering which God made you undergo during your forty years in the wilderness. . . your sufferings also come from the the goodness of God, the goodness of a father instructing and forming, training and elevating a child through suffering and trial . . . Understand therefore also your sufferings, and give thanks for them as for the truest gift of a father: they are sent to train and to test. As training, they teach you to know yourself, your nothingness and your greatness; they teach you to know God, His power and His goodness, and give you strength to live in the active service of God. As test, they promote inner purity, they strengthen the inner powers, and make the pure and strong still purer and stronger. . . But it is not only for the individual that suffering is a school and a training. . . Israel above all owes to suffering the greatness of its past; it performs its great national task only in suffering, and must be trained for its future through suffering. . . Observe this Galuth-school of suffering in which Israel has been trained and tested for a thousand years and more. Every tear-stained page of this history shows Israel its pettiness and its greatness, and God's power and love; it teaches Israel to fear God and to trust Him, to cast off the worship of wealth and enjoyment and to take refuge in the One God and fulfill His will revealed in the Torah.

10. לקחים של מוסר משעבוד וענוי: "וזכרת"

שמות כג:ט וגר ל' א תלחץ ואתם ידעתם את-נפש הגר פי-גרים הי-יתם בארץ מצר ים:
ויקרא כה: לט וכי-ימוך אחיך עמך ונמכר-לך ל' את-עבד בו עבדת עבד: מ כשכיר כתושב יהיה עמך עד-שנת הי' כל יעבד עמך: מא ויצא מעמך הוא ובניו עמו וישב אל-משפחתו ואל-אחות אב תיו לשוב: מב פי-עבדי הם אשר-הוצאתי אתם מארץ מצרים ל' א ימכרו ממפת עבד: מג ל' את-רעה בו בפרך ויראת מ אל-קיד

דברים טו: יב פי-ימכר לך אחיך העברי או העבריה ו עבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך: יג וכ, יתשלחנו חפשי מעמך ל' א תשלחנו ריקם: יד העניק תעניק לו מצ' אנוך ומגונך ומיקבך אשר ברכך ידוד אלקיך תתן-לו: טו וזכרת פי עבד הי-ית בארץ מצרים ויפדך ידוד אלקיך על-יפן אנו כי מצונך את-הדבר הזה היום:

11. ירידה למצרים, אברם ושרי (בראשית יב) - י ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם פי-כבד ה, רעב בארץ: יא ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה וי אמר אל-שרי אשתו הנה-נא ידעתי כי אשה יפת-מראה את: יב ונהיה פי-יכראו א תך המצרים ואמרו אשתו זאת ונהגו א תי וא תך יחיי: יג אמר-נא אח תי את למען ייטב-לי בעבורך וחייתה נפשי בגללך: יד ויהי כבוא אברם מצרימה ויראו המצרים את-האשה פ, ייפה הוא מא, ד: טו ויראו א תה שרי פרע ה ויהללו א תה אל-פרע ה ותקח האשה בית פרע, ה: טז ולאברם היטיב בעבורה ויהללו צ' או-יבקר וחמרים ועבדים ושפחות נאת נת וגמל, ים: יז וינגע ה' את-פרע ה ונגעים גדלים ואת-ביתו על-דבר שרי אשת אברם:

12. רש"י על בראשית פרק יב פסוק י - רעב בארץ - באותה הארץ לבדה לנסותו אם ירהר אחר דבריו של הקב"ה שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה:

13. מדרש רבה בראשית פרשה מ פסקה ו - ר' פנחס בשם רבי הושעיא רבה אמר אמר הקב"ה לאברהם אבינו צא וכבוש את הדרך לפני בניך את מוצא כל מה שכתוב באברהם כתיב בבניו באברהם כתיב (שם יב) ויהי רעב בארץ בישראל כתיב (שם מז) כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ באברהם כתיב (שם יב) וירד אברם מצרימה לגור שם ובישראל כתיב (במדבר כ) וירדו אבותינו מצרימה באברהם כתיב לגור שם ובישראל כתיב לגור בארץ באנו באברהם כתיב כי כבד הרעב בארץ כנען בישראל כתיב והרעב כבד בארץ באברהם כתיב ויהי כאשר הקריב בישראל כתיב ופרעה הקריב באברהם כתיב (בראשית יב) והרגו אותי ואותך יחיו ובישראל כתיב (שמות א) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו באברהם כתיב אמרי נא אחותי את למען ייטב לי

בדד מהם ואין אומה מחשב אותם להתערב עמם . . . ובשמות רבה פ"א: שישראל בגלות מצרים מנעו מן המילה אמרו, נהיה כמצרים- מה עשה הקב"ה הפך לבם לשנוא עמו, פירוש: שהן חשבו אשר מאחר שהם בגלות ראוי שלא להיות נבדל מהם, ונעשה להיפך שמצרים בדלו עצמם מישראל.

18. רמב"ן שמות פרק יב פסוק מא וְהָיָה מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצְמָם הַיּוֹם הַזֶּה לְצֵאוֹ פְּלִי-צִבְאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם- וְעוֹד אֲנִי אוֹמֵר כִּי הַפֶּשֶׁט הַמַּחֲוֹר מִן הַכֹּל הוּא שֵׁנָאמֵר כִּי הַגְּזֵרָה הִיטָה אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה מִן הַיּוֹם הַהוּא, כִּאֲשֶׁר הִזְכַּרְנוּ, וְהַשְּׁלִשִׁים שָׁנָה הָאֵלּוּ הֵם תּוֹסַפְתָּ עֲלֵיהֶם בְּעוֹן הַדּוֹר הַהוּא... וּמִן הַיּוֹדֵעַ שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם רַעִים וְחַטָּאִים מְאֹד, וּבִטְלוּ גַם הַמִּילָה, דְּכַתִּיב (יְחִזְקֵאל כ ח) וַיִּמְרוּ בִי וְלֹא אָבוּ לְשִׁמּוֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת שְׁקוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֵת גְּלוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עִזְבוּ וְאוֹמֵר לְשִׁפּוֹךְ חַמְתִּי עֲלֵיהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם וְגו', וְכַתִּיב (יְהוֹשֻׁעַ כד יד) וְהִסִּירוּ אֶת אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר עִבְדוּ אֲבוֹתֵיכֶם בְּעֵבֶר הַנֶּהָר וּבְמִצְרַיִם וְעִבְדוּ אֶת ה', וְעַל כֵּן אֶרֶךְ גְּלוֹתְכֶם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה. וְהִיא רְאוּיָה שִׁיתַּאֲרֵךְ יוֹתֵר, אֲלֵא שֶׁצִּעְקוּ וְהִרְבּוּ תַּפְלָה. וְזֶה טַעַם וַיִּאֲנַחוּ מִן הָעֵבֹדָה וַיִּזְעַקוּ וְתַעֲלֵ שׁוֹעַתָם, וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם (לְעֵיל ב כג כד), וְעַתָּה הִנֵּה צִעַקְתָּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי (שֵׁם ג ט), וְכַתִּיב (דְּבָרִים כו ז) וּנְצַעֲקָ אֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹלֵנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ וְאֵת עֲמַלְנוּ וְאֵת לַחֲצֵנוּ, כִּי לֹא הָיוּ רְאוּיִים לְהַגָּאֵל מִפְּנֵי הַקֶּץ שֶׁבָא, אֲלֵא שֶׁקָּבַל צִעַקְתָם וְנַאֲקָתָם מִפְּנֵי הַצֵּעַר הַגָּדוֹל שֶׁהָיוּ בוֹ, כִּאֲשֶׁר פִּירְשְׁתִּי בְּסֹדֵר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת (ב כה):

19. רמב"ן בראשית פרק יב פסוק י - וַדַּע כִּי אֲבִרְהָם אֲבִינוּ חֲטָא חֲטָא גְדוֹל בְּשַׁגְּגָה שֶׁהִבִּיא אֶשְׁתּוֹ הַצְדָקָת בְּמִכְשׁוֹל עוֹן מִפְּנֵי פַחְדּוֹ פֶּן יִהְרַגּוּהוּ, וְהָיָה לוֹ לְבִטּוּחַ בְּשֵׁם שִׁיִּצִּיל אוֹתוֹ וְאֵת אֶשְׁתּוֹ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לוֹ, כִּי יֵשׁ בְּאַלְהִים כַּח לְעֹזֹר וְלִהְצִיל. גַּם יִצְיָאָתּוּ מִן הָאֶרֶץ, שֶׁנִּצְטוּוּהָ עֲלֵיהָ בְּתַחֲלִילָה, מִפְּנֵי הָרַעֲב, עוֹן אֲשֶׁר חֲטָא, כִּי הָאֱלֹהִים בְּרַעֲב יִפְדּוּ מוֹתוֹ. וְעַל הַמַּעֲשֵׂה הַזֶּה נִגְזַר עַל זֵרַעוֹ הַגְּלוּת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֵּיד פְּרַעֲהָ. בְּמִקּוֹם הַמִּשְׁפָּט שֶׁמָּה הִרְשַׁע וְהַחֲטָא:

20. בבלי, מסכת נדרים, לב:א אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים? מפני שעשה אנגרייא בת"ח, שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו (בר' יד), ושמואל אמר: מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה, שנא': במה אדע כי אירשנה (בר' טו); ורבי יוחנן אמר: שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר: תן לי הנפש והרכוש קח לך (בר' יד).
רש"י: שעשה אנגרייא בתלמידי חכמים - שהוליכן למלחמה כדכתיב וירק את חניכיו דהיינו בני אדם שחנך לתורה. שהפריז על מדותיו - שהרבה להרהר על מדותיו של הקב"ה, הפריז יותר והפקיר. שנאמר תן לי הנפש - ואברהם אבינו נתנם לו ואילו עכבן לעצמו היה מכניסן תחת כנפי שכינה.
בראשית טו: ז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְדוֹד אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּרַכְשִׁים לְמַתְּ לָךְ אֶת־הָאֶרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ: ח וַיֹּאמֶר אֵדְנִי יְדוֹד בְּמָה אֲדַע כִּי אֵירֶשְׁנָה:

21. מהר"ל - ספר גבורות ה' - פרק ט
(על מס' נדרים): ...הרי ג' דעות בענין זה וכולם תלו הדבר בחטא, ודוקא בחטא אברהם מפני כי... מן השורש והעיקר נמשך הכל שאם נמצא חסרון בשורש ימשך החסרון גם כן אל הנמשכים ממנו...היה חטא נמצא באברהם שהוא השורש ובשביל כך נמצא העונש בזרעו...ותוכל לומר שדעת רבותינו ז"ל כי ה' יתברך הביא את זרע אברהם בגלות מפני שלא היה אברהם מתחזק כל כך באמונה לכך הביא ה' זרעו בגלות כדי שיקנו האמונה וידעו כח מעשיו שהוא עושה לאוהביו וגבורותיו אשר עושה לאויביו. . . סוף סוף היה שיעבוד וצרה ואין זה בלא חטא... ודע כי ראוי העונש נמשך אל זרעו של אברהם בשביל אברהם כי חסרון השורש יתגלה ויראה בענפים ביותר...כי החטא בשורש הוא חטא עצמי

22. ספר שמות פרק ג, פסוק יב- . . . בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים הַיּוֹם עַל הַהָר הַזֶּה

23. דברים פרק ז- לֹד אוֹ הַנֶּסֶף אֲלֵךְ קִים לְבוֹא לְקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גוֹי בְּמִסְתֵּי תַּבְּאֹת וּבְמִפְתָּיִם וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבְזֹרֹעַ נְטוּיָה וּבְמִוְכָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְכֶם יְדוֹד אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:

והשעיר מלך יון. וישראל נמשלו לבני יונה שנאמר (שה"ש ב) יונתי בחגוי הסלע לפיכך בתר הבהמות רמז על העכו"ם שיהיו כלין והולכין: ואת הצפור לא בתר. רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם:

30. רמב"ן (טו:יב) והנה אימה חשכה גדולה נופלת דרשו בו רמז לשעבוד ארבע גליות, כי מצא הנביא בנפשו אימה, ואחר כך בא בחשכה, ואחר כך גדלה החשכה, ואחר כך הרגיש כאלו היא נופלת עליו, כמשא כבד תכבד ממנו אמרו (ב"ר מד יז) אימה זו בבל חשכה זו מדי, שהחשיכה עיניהם של ישראל בצום ובתענית, גדולה זו מלכות אנטיוכס, נופלת עליו זו אדום:

31. הגדה של פסח- והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם